

TIPOLOGIA ȘI ETAPELE REALIZĂRII EXERCITIULUI DIDACTIC

Vasile PANICO¹, conf. univ., dr.

Violeta ȚURCAN², învățătoare

¹Catedra Pedagogie și Metodica Învățământului Primar, UST

²Liceul „Ion și Doina Aldea-Teodorovici”, mun. Chișinău

Rezumat. Studiul este consacrat analizei și dezvoltării conceptului „exercițiul didactic”. În lucrare se prezintă temeiurile/criteriile științifice de tipologizare a exercițiilor didactice: componentele structurare ale personalității, tipurile de activități sociale, obiectivele educaționale, componentele culturii sociale, reflectate în conținutul învățământului, etapele procesului de însușire a materiei de învățământ. În lucrare se descriu și se caracterizează etapele/fazele exercitării didactice.

Cuvinte-cheie: metoda exercițiului didactic, tipologia exercițiilor didactice, etapele/fazele exercitării didactice.

TYOLOGY AND STAGES OF THE TEACHING EXERCISE

Abstract. The study is devoted to the analysis and development of concept exercise. This paper reflects the grounds/scientific criteria typology of exercises: components of personality structure, types of social activities, educational objectives, components of social culture reflected in the content of education, stages of educational material properties, the paper describes and characterizes the stages/phases of the exercise.

Key Words: exercise, method typology exercises, teaching exercise phases/stages.

Introducere

Instruirea ca activitate socio-umană urmărește scopul ca generația în creștere să asimileze experiența socială, cristalizată în valori materiale și spirituale. Valorile și cultura materială pot deveni însușiri ale conștiinței personalității atunci când acestea se exprimă prin cunoștințe, abilități, capacități și atitudini. Cultura socială reprezintă sursa fundamentală a conținutului învățământului. Conținutul învățământului, ca microsistem al culturii sociale, reprezintă sistemul de cunoștințe și abilități, experiența de activitate creatoare și experiența de atitudini emoționale [1].

Conținutul învățământului ca microsistem al culturii sociale devine însușire a cunoașterii personalității elevului în cadrul procesului de instruire (predarea-învățarea-evaluarea), prin aplicarea unui instrumentar specific – metodele de instruire.

Metodele de instruire reprezintă căile și mijloacele de activitate comună a pedagogului și elevilor sau de predare-învățare-evaluare, orientate spre însușirea de către elevi/studenti a conținutului învățământului, exprimat printr-un sistem de competențe. Metodele de instruire au menirea de a asigura în mod amplu, deplin și integral predarea-învățarea-evaluarea componentelor conținutului învățământului. Fiecare metodă și grup de metode instructive posedă un anumit potențial și anumite limite în realizarea conținutului învățământului/finalităților educaționale. Exercițiul didactic, ca modalitate de realizare a unui sistem de acțiuni și operații mintale și practice/motrice, conține

posibilități majore în vederea achiziționării cunoștințelor, abilităților și capacităților în ceea ce privește formarea atitudinilor virtuale și reale.

În științele pedagogice conceptul *exercițiul didactic* se definește în mai multe feluri. Astfel, C. Cucuș susține că „exercițiul didactic constituie o modalitate de efectuare a unor operații și acțiuni mintale și motrice în vederea achiziționării unor cunoștințe și abilități” [2, p. 347]. Aproximativ în același mod definește conceptul de exercițiu didactic I. Nicola: „Exercițiile sunt considerate ca acțiuni motrice sau intelectuale ce se repetă relativ identic cu scopul automatizării unor modalități sau tehnici de lucru de natură motrică (manuală) sau mintală” [3, p. 476]. V. Guțu și M. Vicol tratează conceptul nominalizat în formă de repetare activă a unor structuri cognitive și motrice [4], iar M. Bocoș susține că „metoda exercițiului... presupune operaționalizarea conceptelor însușite, urmată de formarea abilităților (priceperilor și deprinderilor) de utilizare a acestora în vederea soluționării unor aspecte educaționale, la nivel teoretic sau practic-educational” [5, p. 237].

Pornind de la diversitatea modalităților de definire a conceptului *exercițiul didactic*, putem face următoarele concluzii:

- Exercițiul didactic reprezintă un sistem de acțiuni motrice sau mintale în vedere achiziționării cunoștințelor și abilităților.
- Formarea și dezvoltarea priceperilor și deprinderilor (abilităților) generale și specifice reprezintă finalitatea/rezultatul repetării în mod aproximativ identic a acțiunilor mintale și motrice.
- Exercițiul didactic este preponderent direcționat spre formarea structurilor operatorii ale gândirii.
- Cunoștințele despre mijloacele de activitate servesc ca factori și condiții de formare și dezvoltare a abilităților la elevi.

Tipologia exercițiilor didactice. În opinia noastră, exercițiul educațional/ pedagogic reprezintă un sistem integrator de acțiuni anatomo-fiziologice, psihice și educaționale, orientate spre dezvoltarea armonioasă a personalității. Reieșind din acest concept, putem afirma că toate tipurile de exerciții pot fi plasate, condiționat, în trei grupuri mari:

- Exerciții de dezvoltare anatomo-fiziologică a personalității (de dezvoltare fizică corectă și fortificare a sănătății, de formare a abilităților motrice și a atitudinilor de practica sistematică cultura fizică și sportul ș. a.).
- Exerciții de formare și dezvoltare a proceselor psihice la personalitate (de dezvoltare a percepției, memoriei, atenției, motivației, gândirii ș. a.).
- Exerciții educaționale (de dezvoltare intelectuală și morală, de formare a culturii estetice și ecologice, de formare a concepției despre lume și a culturii de comunicare, de educație tehnologică și formare profesională ș. a.).

Exercițiile pot fi direcționate spre formarea și dezvoltarea în mod special a uneia sau a două-trei componente structurale ale personalității umane: de dezvoltare psihică și educațională; de dezvoltare psihică și anatomo-fiziologică, de dezvoltare anatomo-fiziologică și educațională; de dezvoltare concomitentă educațională, psihică și anatomo-fiziologică.

Dacă la bază se iau tipurile de activități sociale, atunci exercițiile educaționale pot fi clasificate în mai multe grupuri: de comunicare, de învățare, de muncă fizică, de formare și activitate profesională etc. Exercițiile se clasifică și în funcție de laturile/componentele educației: intelectuale, morale, estetice, ecologice etc. Exercițiile se clasifică cel mai frecvent în baza competențelor educaționale, proiectate în curricula școlară. Exercițiile pot fi clasificate și în funcție de clasele de obiective educaționale. Astfel, în baza taxonomiei lui B.S. Bloom, elaborată pentru domeniul cognitiv, pot fi evidențiate următoarele clase de exerciții:

Tabelul 1. Clasele de exerciții didactice caracteristice domeniului cognitiv

<i>Obiectivele cognitive</i>	<i>Clase de exerciții didactice</i>
Cunoașterea	Exerciții de recunoaștere, de definire, identificare, scriere, precizare ș.a.
Înțelegerea	Exerciții de redefinire, reformulare, transformare, ilustrare, stabilire, interpretare, demonstrare, determinare ș.a.
Aplicarea	Exerciții de folosire, aplicare, completare, clasificare, proiectare, scriere, rezolvare, extrapolare ș.a.
Analiza	Exerciții de analiză, diferențiere, discriminare, comparare, selectare ș.a.
Sinteza	Exerciții de a compune, a construi, a combina, a deduce, a proiecta, a produce ș.a.
Evaluarea	Exerciții de evaluare, estimare, argumentare, standardizare, validare ș.a.

Exercițiile didactice se clasifică și în „funcție de caracteristicile contextului educațional: numărul de elevi și forma de organizare a activităților – individuală, frontală sau pe grupe, nivelul clasei de elevi și performanțele obținute de aceștia, scopul didactic și obiectivele operaționale urmărite, etapa în care sunt utilizate în procesul de predare-învățare...” [5, p. 137].

C. Cucoș clasifică exercițiile didactice în conformitate cu următoarele criterii: a) după funcțiile îndeplinite (introductive, de bază, de consolidare, operatorii, structurale); b) după numărul de participanți la exercițiu (individuale, de echipă, colective); c) după

gradul de intervenție a cadrului didactic (dirijate, semidirijate, combinate); d) după obiectivele de învățământ (gramaticale, literare, matematice, sportive, artistice etc.) [2, p. 347].

Este rezonabil din punct de vedere științific ca exercițiile didactice să se clasifice conform etapelor procesului însușirii materiei de învățământ (perceperea, înțelegerea, chibzuirea, generalizarea, aplicarea):

Tabelul 2. Clasele de exerciții didactice caracteristice etapelor procesului însușirii

<i>Etapele însușirii</i>	<i>Clase de exerciții didactice</i>
Perceperea	<i>Exerciții direcționate spre perceperea materiei de învățământ (de recunoaștere a obiectelor și fenomenelor și de clasificare a lor în anumite grupuri cunoscute elevilor din experiența anterioară, de recunoaștere a formelor și a însușirilor/proprietăților fenomenelor: forma lor simbolică, informația verbală și scrisă).</i>
Înțelegerea	<i>Exerciții orientate spre înțelegerea materiei de învățământ (de determinare a legăturilor de cauză și efect, de elucidare a structurii și compoziției, de organizare, interpretare și explicare ș.a.)</i>
Chibzuirea	<i>Exerciții direcționate spre judecarea materiei de învățământ (de aprofundare a proceselor de comparație, de analiză a legăturilor dintre fenomenele studiate, de descoperire și formare a opiniilor și convingerilor, de învățare independentă ș.a.).</i>
Generalizarea	<i>Exerciții de generalizare (de a distinge sensul, a determina noțiunile, a planifica, a face deducții, a compune rezumate, a elabora scheme și tabele de clasificare și sistematizare, reformulare ș.a.).</i>
Aplicarea	<i>Exerciții de aplicare a materiei de învățământ (de utilizare în situații standard și non-standard/creative, de prognozare a evenimentelor și fenomenelor pornind de la fapte concrete, de elaborare a ipotezelor și presupunerilor, de elaborare a problemelor și determinare a mai multor soluții de rezolvare a lor, de transformare și interpretare, a formula întrebări, a învăța independent, a dezvolta concepte ș.a.)</i>

Etapele/fazele exercitării didactice:

1. Etapa perceperii, înțelegerii și conștientizării de către elevi a noțiunilor, conceptelor științifice, a cunoștințelor despre mijloacele de activitate (specifice și generale, de învățare, de comportare și a importanței/semnificației abilităților concrete). La această etapă elevii înțeleg și conștientizează mecanismul acțiunilor, se auto-

motivează permanent. Tot acum are loc captarea și direcționarea atenției. În cadrul însușirii conștiente a noțiunilor, regulilor și cunoștințelor despre mijloacele de activitate, elevii operează și cu alte noțiuni asimilate anterior.

2. Etapa însușirii și conștientizării unor reguli de realizare a acțiunilor în baza modelului demonstrat/modelelor demonstrate. Etapa nominalizată prevede formarea la elevi a opiniilor și convingerilor referitor la respectarea strictă a acțiunilor de învățare.
3. Etapa demonstrării modelului acțiunii/acțiunilor de către pedagog sau alte persoane. Aceasta este etapa trecerii de la teorie la practică. În cadrul acestei etape elevii conștientizează și se conving în necesitatea respectării algoritmului de desfășurare a acțiunilor. Ei conștientizează semnificația și valoarea practică a algoritmului.
4. Etapa acțiunilor independente ale elevilor realizată sub controlul/dirijarea permanentă a pedagogului sau a elevilor cu o însușită relativ mai înaltă. La această etapă are loc/se desfășoară controlul și autocontrolul, corecția și auto-corecția acțiunilor.
5. Etapa exercitării sistematice și permanente care realizează faza transformării priceperilor în deprinderi. Formarea deprinderilor se realizează în baza exercitărilor variate, susținute de stimularea permanentă externă.
6. Etapa exercitării ne-standard/creative. Fundamentul însușirii experienței creative se realizează în baza soluționării situațiilor și sarcinilor cu caracter de problemă. Exercițarea creativă contribuie la formarea și dezvoltarea factorilor intelectuali ai creativității (fluiditatea, flexibilitatea, originalitatea, elaborarea, abstractizarea semantică, rezistența la închidere) și a atitudinilor de învățare creativă (tendința de a rezolva probleme ne-standard, dorința de a descoperi, necesitatea de autorealizare și valorificare a propriului potențial, tendința de a pune întrebări și a fi activ în cadrul activităților cognitive ș.a.) [6].

Concluzii

Abilitățile și capacitățile se formează și se dezvoltă în baza exercițiilor după model/reproductive și creative/ne-standard). Sunt necesare armonia și corelarea logică dintre acțiunile standarde/algoritmizate și ne-standard/creative.

Metoda exercitării didactice este însoțită și condiționată de metoda observării, probarea acțiunilor, autocontrol, corectarea greșelilor și rezultatelor obținute. O altă condiție de aplicare/utilizare a metodei exercitării constă în transformarea acțiunilor de învățare dirijate/orientate în acțiuni de învățare auto-dirijate, auto-orientate.

Trecerea de la acțiuni dirijate la acțiuni auto-dirijate se realizează preponderent prin metoda *exercitării comentate*. În cadrul exercitării comentate elevii conștientizează necesitatea efectuării inițiale a acțiunilor mintale și, în continuare, efectuarea acțiunilor practice. Astfel, se realizează combinarea acțiunilor mintale/virtuale cu cele practice. În

cadrul exercitării creative comentate elevii se conving și se auto-conving de importanța acțiunilor cognitive teoretice în raport cu acțiunile practice (primatul teoriei în raport cu acțiunile practice, a combinării teoriei și practicii).

Bibliografie

1. Стоунс Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения. Москва: Педагогика, 1984.
2. Cucuș C. Pedagogie. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2014.
3. Nicola I. Tratat de pedagogie școlară. București: Aramis Print, 2003.
4. Guțu V., Vicol M. Tratat de pedagogie. Iași: Performantica, 2014.
5. Bocoș M. Didactica disciplinelor pedagogice: un cadru constructivist. Ediția a 3-a. Pitești: Paralela 45, 2008.
6. Panico V. ș.a. Conceptul și modelul educației pentru schimbare și dezvoltare. Chișinău: UST, 2011.